

УДК 338.45

Павло Дмитрович КАМИНСЬКИЙ

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів та банківської справи,
Донецький національний університет економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського,
e-mail: kaminsky75@ukr.net

**АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ДО ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ
ВЕЛИКИХ ПРОМИСЛОВИХ КОМПЛЕКСІВ**

Каминський, П. Д. Аналіз підходів до формування стратегії розвитку великих промислових комплексів / Павло Дмитрович Каминський // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць; за ред. М. І. Зверякова (голов. ред.) та ін. (ISSN 2313-4569). – Одеса: Одеський національний економічний університет. – 2015. – Вип. 1. – № 56. – С. 63–70.

Анотація. У статті проаналізовано підходи до формування стратегії розвитку великих промислових комплексів. Визначено основні недоліки підходів формування стратегій розвитку великих промислових комплексів. Узагальнено, що найбільш поширеними підходами до вирішення проблеми формування стратегії розвитку великих промислових комплексів є: інноваційно-інвестиційний підхід на макро- і мезорівні; кластерний підхід; інноваційно-інвестиційний підхід на мікрорівні.

Ключові слова: стратегія розвитку великих промислових комплексів; стратегії інноваційного та інвестиційного розвитку; великі промислові комплекси; регіональні кластери.

Павел Дмитриевич КАМИНСКИЙ

кандидат экономических наук, доцент кафедры финансов и банковского дела,
Донецкий национальный университет экономики и торговли им. М. Туган-Барановского,
e-mail: kaminsky75@ukr.net

**АНАЛИЗ ПОДХОДОВ К ФОРМИРОВАНИЮ СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ
КРУПНЫХ ПРОМЫШЛЕННЫХ КОМПЛЕКСОВ**

Каминский, П. Д. Анализ подходов к формированию стратегии развития крупных промышленных комплексов / Павел Дмитриевич Каминский // Вестник социально-экономических исследований: сб. науч. трудов; под ред. М. И. Зверякова (глав. ред.) и др. (ISSN 2313-4569). – Одесса: Одесский национальный экономический университет. – 2015. – Вып. 1. – № 56. – С. 63–70.

Аннотация. В статье проанализированы подходы к формированию стратегии развития крупных промышленных комплексов. Определены основные недостатки подходов формирования стратегий развития крупных промышленных комплексов. Уточнено, что наиболее распространенными подходами к решению проблемы формирования стратегии развития крупных промышленных комплексов являются: инновационно-инвестиционный подход на макро- и мезоуровне; кластерный подход; инновационно-инвестиционный подход на микроуровне.

Ключевые слова: стратегия развития крупных промышленных комплексов; стратегии инновационного и инвестиционного развития; крупные промышленные комплексы; региональные кластеры.

Pavlo KAMYNSKYI

PhD, Associate Professor, Finance and Banking Cases Department, Donetsk National University of Economics and Trade named after M. Tugan-Baranovsky, e-mail: kaminsky75@ukr.net

**ANALYSIS OF APPROACHES TO THE DEVELOPMENT STRATEGY
OF LARGE INDUSTRIAL COMPLEXES**

Kamynskyi, P. (2015), Analysis of approaches to the development strategy of large industrial complexes. Ed.: M. Zveryakov (ed.-in-ch.) and others [Analiz pidkhodiv do formuvannia stratehii rozvytku velykykh promyslovykh kompleksiv; za red. M. I. Zveriyakova (gol. red.) ta in.], Socio-economic research bulletin (ISSN 2313-4569), Odessa National Economic University, Odessa, Issue 1, No. 56, pp. 63–70.

Abstract. The article analyses approaches to large industrial complexes' strategies development. The major disadvantages of approaches to formation the development strategies of large industrial complexes are defined. It is refined, that the most common approaches to development of large industrial complexes' strategies are innovation-investment approach on macro- and mesolevels, cluster approach and innovation-investment approach on microlevel.

Keywords: development strategy of large industrial complexes; strategies of innovation-investment development; large industrial complexes; regional clusters.

JEL classification: L6, M21

Постановка проблеми у загальному вигляді. Дослідження розвитку великих промислових комплексів мають певні особливості, які обумовлені як інституційними особливостями країни, в якій розташований комплекс, так і специфікою самого комплексу або тих аспектів, які розглядаються дослідником. Аналіз різних підходів до формування стратегії розвитку великих промислових комплексів дозволить виявити найбільш перспективні напрямки вирішення цього завдання і визначити найбільш суттєві недоліки, які потребують усунення.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Питаннями формування стратегії розвитку великих промислових комплексів займається низка вітчизняних і зарубіжних дослідників, таких як В. Л. Безбожний, А. Г. Галявов, Н. А. Соколова, Д. В. Прохоренко, А. Г. Семенов, Н. Ю. Шевченко, І. М. Крейдич, Т. В. Орехова, А. В. Філіппов, О. Н. Пономаренко, І. О. Максименко, О. І. Амоша, М. В. Гордієнко, Н. Є. Сілічева, В. В. Божкова, В. А. Косюк, А. Г. Ремпель, Ю. П. Утенков, Р. А. Руденский, Н. В. Цопа, Ю. В. Нетесаний, Чен Лі, Р. Портер, Alfred D. Jr. Chandle, Takashi Hikino та інші.

Однак, в працях українських дослідників здебільшого вирішувалися вузькі питання розвитку великих промислових комплексів і відсутній цілісний підхід до постановки проблеми формування стратегії їх розвитку, що враховує особливості українських промислових комплексів. Наукові праці західних дослідників більш широко розкривають питання розвитку великих промислових комплексів, однак, вони націлені на специфіку промисловості розвинених країн і не враховують особливості пострадянських країн.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Таким чином, актуальними є дослідження підходів до формування стратегії розвитку великих промислових комплексів, які дозволяють виявити наявні проблеми та визначити напрями їх вирішення.

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати підходи до формування стратегії розвитку великих промислових комплексів.

Виклад основного матеріалу дослідження. При аналізі підходів до формування стратегії розвитку великих промислових комплексів можна виділити дві їх основні групи: ті, що розробляються на території колишніх радянських країн і ті, що пропонуються західними дослідниками. У західних дослідженнях здебільшого розглядаються особливості прийняття рішень про розвиток на рівні підприємства, так як саме підприємство вважається основною рушійною силою свого розвитку, незалежно від типу власності та розміру. Водночас, у пострадянських країнах традиційно великі промислові комплекси відносять до сфери відповідальності державних та регіональних влад, а рівень підприємства розглядається недостатньо. Однак, зважаючи на специфіку українських інституційних умов, більшість результатів західних дослідників не можуть бути прямо перенесені в українське економічне середовище.

Так, західні експерти стверджують, що великі промислові комплекси відіграють головну роль в динаміці зростання світової економіки і трансформації національних економік. Фактично, під великими промисловими комплексами в багатьох західних наукових роботах [1, с.43–45; 2, с. 77–78; 3, с.24–25] розглядаються варіації транснаціональних корпорацій, які за рахунок ефекту від масштабу капіталу можуть вести фундаментальні наукові розробки та впроваджувати їх результати в різних країнах. Західні великі промислові комплекси створюють нові товари і формують ринки і в цьому полягає їх основна мета, яка визначає відповідну стратегію їх розвитку. Тобто, джерелом зростання в цій групі

досліджень є мультиплікативні властивості великих і надвеликих підприємств. Однак, в українських умовах цей напрямок наразі не може бути використаний зважаючи на брак фінансових ресурсів та технологічну відсталість українських великих промислових комплексів, а також неможливість їх глибокої кооперації зі світовими корпораціями.

Низка дослідників розглядає тільки окремі напрями функціонування великих промислових комплексів та підприємств, вважаючи, що вплив на ці ключові напрями дозволить надати суттєвого імпульсу їхньому розвитку.

Популярним є напрямок розвитку великих промислових комплексів шляхом адаптації їх до економіки знань. Так, у дослідженнях В. Л. Безбожного [4, с.250–255] вивчається діяльність великих промислових підприємств в умовах нової економіки знань, інституційного середовища та глобалізації. Ці умови розглядаються як джерела, з одного боку, нових можливостей для функціонування великих промислових підприємств, а з іншого – як джерела потенційних загроз для їх діяльності. Недолік цього підходу у відсутності практичних напрямків для застосування запропонованих теоретичних викладок.

У працях Н. А. Соколової і Д. В. Прохоренко [5, с.76–84] в якості найбільш важливої для розвитку сфери розглядається інформатизація та автоматизація процесів управління. При цьому доведено, що рівень інформатизації процесу управління розвитком великих промислових підприємств в Україні не відповідає сучасним вимогам, практично не застосовується будь-яка цілісна проблемно-орієнтована методологія. Рішення цієї проблеми пропонується за допомогою комплексу моделей, які, однак, не доведені до рівня практичного застосування, зокрема, не враховані особливості збору необхідної інформації і не визначені необхідні для роботи запропонованих моделей показники.

У дослідженнях А. Г. Семенова [6, с.53–67] основним досліджуваним об'єктом є стратегічна діяльність з розвитку акціонерних товариств машинобудівного комплексу. При цьому в якості мети розвитку поставлено максимізацію прибутку при одночасній оптимізації річного плану підприємства та оптимізації структури виробничих ресурсів. Недолік цього підходу в тому, що не враховано зв'язки між елементами стратегії розвитку, коли реалізація одного елемента вимагає завершення реалізації іншого.

Досить поширеним напрямом розвитку великих промислових комплексів є формування стратегій інноваційного та інвестиційного розвитку.

Моделювання стратегії інвестиційного розвитку великого металургійного підприємства здійснено в дослідженнях Н. Ю. Шевченко [7, с.302–305], які припускають, що металургійне підприємство здійснює обґрунтований вибір стратегічного варіанту інвестиційного розвитку шляхом узгодження його внутрішніх можливостей з вимогами макросередовища щодо енергоємності виробництва та оновлення виробничого обладнання. Вибір стратегічних напрямків інвестиційного розвитку промислового підприємства здійснюється за допомогою нечітких експертних оцінок, заснованих на кількісному аналізі ефективності інвестиційних проектів. Однак, як саме пропонується здійснювати нечіткі оцінки, в роботі не визначено.

В монографії І. М. Крейдич [8, с.112–113] в якості основних проблем розвитку великих промислових підприємств виділені незадовільний рівень теоретичного опрацювання підходів до формування інвестиційної політики, ігнорування важливості регуляторних механізмів управління інвестиційною діяльністю в трансформаційній економіці, невідповідність традиційних підходів до управління великими промисловими підприємствами виникаючим вимогам економічного середовища. Рішення цих проблем пропонується шляхом зміни підходів до методології інвестиційного процесу великих промислових підприємств з акцентом на відтворювальну структуру інвестицій та інноваційну модель розвитку. Тим не менш, викликає сумніви обґрунтованість сезонності фінансових потоків для промислових підприємств. Також відсутні підходи до конкретизації вимог зовнішнього економічного середовища.

У дослідженні Т. В. Орехової [9, с.75–76] розвиток великих промислових комплексів розглядається в аспекті забезпечення інвестування. При цьому запропонована система принципів для оцінки ефективності інвестиційних проектів великого промислового комплексу,

основними з яких є дисконтування грошових потоків і адаптації світових стандартів інвестиційного менеджменту до умов трансформаційної економіки. Недолік підходу у відсутності адекватної оцінки цілей інвестування і завдань, які при цьому повинні бути вирішені.

Особливості гнучкого управління інвестиційним розвитком великого промислового комплексу розглянуто в роботі О. М. Пономаренко і О. В. Філіппова [10, с.128–132], в якій запропоновані принципи організації гнучкої системи управління інвестиційною діяльністю великого промислового комплексу: забезпечення безперервності управління, паралельне управління стратегічним, тактичним і оперативним етапам інвестиційної діяльності, створення інтегрованого комплексу синтезу інвестиційної стратегії, формування інвестиційного портфеля великого промислового комплексу, забезпечення адаптації до підбурюючих впливів, ведення моніторингу відхилень. Серед недоліків і обмежень цього підходу необхідно виділити відсутність критеріїв розвитку, орієнтація тільки на вирішення проблеми нестачі фінансових ресурсів для розвитку та ігнорування потреб у кадрових, матеріальних, інтелектуальних та інших ресурсах.

І. О. Максименко [11] пропонує здійснювати економічний розвиток підприємства на базі його потенціалів у вигляді піраміди пропорційності, що дозволить обґрунтувати управлінські рішення і забезпечити синергетичний ефект від впровадження змін. При цьому вона пропонує науково-методичне забезпечення формування стратегії управління економічним розвитком підприємства. Однак, практичну значимість цього підходу знижує недостатня опрацьованість механізму розрахунку показників гнучкості, адаптації та стійкості, а також обґрунтування їх зв'язку з розвитком.

Особливості розвитку великих компаній вугільного машинобудування в Україні розглядали А. І. Амоша і М. В. Гордієнко [12, с.59; 13, с.36–41], які запропонували концепцію перетворення машинобудівних холдингів з клієнтів вуглевидобувних компаній в їх власників, що дозволить підвищити економічну ефективність видобутку вугілля і розширити попит на гірничошахтне обладнання. Проте, такі специфічні пропозиції не можуть бути використані для всіх великих промислових комплексів, до того ж їх ефективність у застосуванні до підприємств вугледобувного машинобудування викликає сумніви в частині мотивації власників підприємств.

Деякі дослідники вбачають вирішення проблеми розвитку великих промислових комплексів через формування регіональних кластерів. Так, в роботі А. Г. Галявова [14, с.56–58] запропоновано критерії оцінки взаємопов'язаного розвитку промисловості та транспортного комплексу регіону. При цьому запропоновано методичні рекомендації, які мають забезпечити розвиток великих промислових комплексів на основі просторово-територіального, інфраструктурного, галузевого і кластерного підходів. Однак, не враховані такі особливості, як знаходження промислових підприємств у власності різних власників, що ускладнює побудову єдиного кластера. Крім того, недостатньо точно визначені цілі розвитку.

Рішення проблеми розвитку великих промислових комплексів шляхом створення кластерів пропонується в дослідженнях Н. Є. Сілічевої [15, с.321–327]. Такий підхід обґрунтовується світовим досвідом, який свідчить про те, що в умовах ринкової глобалізації найбільш швидке зростання підприємств провідних секторів промисловості виникає при створенні соціально-інтеграційних систем, найбільш ефективним видом яких є інноваційні кластерні об'єднання. При цьому в підході відсутні конкретні методи забезпечення взаємодії окремих великих промислових комплексів, особливо тих, що перебувають у власності різних власників.

В. В. Божкова [16, с.103–104] у главу стратегії розвитку ставить маркетингові комунікації. В її дослідженнях розроблено концептуальний підхід до стратегічного планування маркетингових комунікацій інноваційної продукції промислових підприємств. В основу цього підходу покладено комплексне використання інструментів стратегічного аналізу, які дозволяють приймати взаємоузгоджені стратегічні рішення щодо створення, виробництва та просування інноваційної продукції. Практичні аспекти застосування цього підходу розглянуті не були, що знижує можливість його застосування.

У роботах Н. В. Цопи [17, с.92–94] в якості причин кризового становища українських

великих промислових підприємств називається відсутність дієвого механізму керованого розвитку підприємств. Оскільки особливості розвитку української промисловості не відповідають загальносвітовим тенденціям розвитку інформаційного суспільства, поставлено завдання досягнення сталого розвитку промисловості шляхом створення механізму керованого розвитку підприємств. Цей механізм повинен враховувати якісні особливості функціонування внутрішньої структури підприємства, а також організаційні зміни, за допомогою яких здійснюється адаптація промислового підприємства до зовнішнього середовища. Однак, необхідно зазначити, що цей механізм, незважаючи на глибоку опрацьованість питання, не враховує специфіки всіх великих підприємств і великих промислових комплексів України, а орієнтований, перш за все, на машинобудівні підприємства.

Аналіз управління розвитком виробництва великого промислового комплексу здійснений в дослідженнях В. А. Косюка і А. Г. Ремпель [18, с.145–150], при цьому визначені принципово нові виробничі завдання, що виникають в процесі конкурентної боротьби за ринки збуту готової продукції та ринки виробничих ресурсів. Система управління виробництвом великого промислового комплексу при цьому розглядається як багатоступенева ієрархічна система, що має просторовий і часовий аспекти організації. Втім, специфіка великих промислових комплексів в цих дослідженнях залишилася недостатньо розкритою.

Організаційно-економічна сутність процесу формування стратегії розвитку великого промислового комплексу розглядалася в дослідженнях Ю. П. Утенкова і Р. А. Руденського [19, с.84–89]. При цьому запропонована концепція моделювання управлінням стратегією розвитку великого промислового комплексу, яка передбачає реалізацію таких етапів, як попередній аналіз, планування виробництва, вибір оптимального сценарію, планування реалізації сценарію, безпосередньо реалізація сценарію, моніторинг обраного сценарію стратегії розвитку. Серед недоліків розроблених підходів необхідно відзначити недостатньо опрацьовану систему визначення цілей великого промислового комплексу, а також слабе врахування специфіки таких складних економічних суб'єктів, як великі промислові комплекси.

Спроби вирішити проблему розвитку великих промислових комплексів у рамках управління фінансово-промисловими групами робилися в роботах Ю. В. Нетесаного [20, с.89–93]. При цьому було встановлено, що тісний взаємозв'язок між інтегрованими підприємствами промислово-фінансової групи збільшує їх ризики. Це аргументовано тим, що негативні процеси на одному з підприємств, що входять до комплексу, загрожують усім іншим підприємствам. Недолік підходу в припущенні, що велике промислове підприємство є обов'язково членом фінансово-промислової групи (хоча для більшості українських великих підприємств це справді має місце) і в слабкому зв'язку завдання пошуку фінансових ресурсів з рештою задач розвитку.

Таким чином, можна зробити висновок, що найбільш поширеними підходами до вирішення проблеми формування стратегії розвитку великих промислових комплексів є:

- інноваційно-інвестиційний підхід на макро- і мезорівні;
- інноваційно-інвестиційний підхід на мікрорівні;
- кластерний підхід;
- підходи до розвитку окремих сфер діяльності комплексу.

Інноваційно-інвестиційний підхід на макро- і мезорівні передбачає максимальну участь держави і регіональних органів влади у розвитку великих промислових комплексів. При цьому основними інструментами є різні податкові пільги інноваційним промисловим підприємствам та інвестування за рахунок державних фондів. Традиційним недоліком робіт в цьому напрямку є ігнорування факту, що абсолютна більшість великих промислових комплексів в Україні перебуває в приватних руках і їх фінансування за рахунок державних коштів вимагає серйозного обґрунтування вигідності цього процесу для держави. Також рекомендації з надання податкових пільг підприємствам, що займаються самофінансуванням, традиційно страждають відсутністю економіко-математичного обґрунтування ефекту від змін податкового законодавства, причому багато рекомендацій містять тільки загальні пропозиції, без конкретизації змін податкових ставок і методів їх застосування.

Сутність інноваційно-інвестиційного підходу на мікрорівні полягає у визначенні джерел фінансування розвитку великих промислових комплексів, а також у розробці механізмів розподілу фінансових коштів на різні інноваційні напрямки діяльності. Основними недоліками таких підходів є такі:

- недостатньо опрацьовані питання пошуку джерел коштів для фінансування розвитку;
- відсутність системи цілей, яких необхідно досягти при розвитку;
- ігнорування специфіки українських великих промислових комплексів.

Кластерний підхід до формування стратегії розвитку великих промислових комплексів передбачає об'єднання різних підприємств і комплексів в єдиний промисловий кластер. Цей підхід дуже поширений в працях пострадянських вчених, проте його практичній реалізації перешкоджає складність узгодження інтересів усіх власників підприємств, що входять в комплекс. Також, в дослідженнях на основі кластерного підходу практично відсутні постановки цілей розвитку, передбачається, що агрегування підприємств має дати економічний ефект.

Інші підходи до розвитку окремих сфер діяльності комплексу, такі як гнучкий розвиток, розвиток потенціалів, розвиток інтелектуального та соціального капіталу, сценарний розвиток тощо мають основний недолік, який полягає в розгляді тільки однієї сфери діяльності великого промислового комплексу. При цьому не враховується специфіка українських комплексів, послідовність виробничих зв'язків між підприємствами, що входять до комплексу, а також традиційно відсутній розгляд великого промислового комплексу як складної системи, що володіє властивостями емерджентності.

Висновки і перспективи подальших розробок. Таким чином, на даний момент відсутні підходи до розвитку великих промислових комплексів, які володіють одночасно такими принциповими якостями:

- врахування специфіки українських великих промислових комплексів;
- врахування специфіки українського інституціонального економічного середовища;
- наявність системи цілей розвитку, узгодженої з внутрішніми потребами та ресурсами великого промислового комплексу;
- розгляд великого промислового комплексу як складної системи, що володіє властивостями емерджентності;
- облік послідовності виробничих зв'язків між підприємствами, що входять до великого промислового комплексу.

Виділення вищеописаних проблем традиційних підходів до формування стратегії розвитку великих промислових комплексів і розробка підходу на базі запропонованих принципів дозволить створити інструменти розвитку, які можуть бути практично застосовні в специфічних умовах українського інституціонального економічного середовища та максимально використовувати особливості і ресурси, які виникають внаслідок ефекту масштабу в умовах великих промислових комплексів.

Література

1. Li Chen. *Centralized Industrial Order: Industrial Reform and the Rise of Centrally Controlled Big Business* / Chen Li. – N. Y.: Roulage, 2014. – 226 p.
2. Porter R. *The Industrial Revolution in National Context: Europe and the USA* / Mikulas Teich, Roy Porter. – Cambridge University Press, 1996. – 413 p.
3. Chandle Alfred D. Jr. *The large industrial enterprise and the dynamics of modern economic growth* / Alfred D. Jr. Chandle, Takashi Hikino // Cambridge University Press, 2010. – PP. 24–58.
4. Безбожний В. Л. *Взаємозв'язок конкурентоспроможності та соціально-економічної безпеки країни в умовах інтенсифікації глобалізаційних процесів* / В. Л. Безбожний // *Теоретичні та прикладні питання економіки: зб. наук. праць Київського національного університету ім. Т. Шевченка*. – К.: ВПЦ «Київський університет». – 2008. – Вип. 16. – С. 250–255.
5. Соколова Н. А. *Принятие решений по управлению промышленным производством в условиях плохо прогнозируемой динамики его развития* / Н. А. Соколова, Д. В. Прохоренко // *Вестник Херсонского национального технического университета*. – 2008. – № 1 (30). – С. 76–84.

6. Семенов А. Г. Развитие стратегического управления в акционерных товариществах: монография / А. Г. Семенов. – Запоріжжя: ГУ «ЗІДМУ», 2007. – 520 с.
7. Шевченко Н. Ю. Моделирование инвестиционного развития промышленного предприятия / Н. Ю. Шевченко // Вісник ДДМА. – 2008. – № 3 (13). – С. 302–305.
8. Крейдич И. М. Инвестиционная политика предприятия: монография / И. М. Крейдич. – К.: ДКС центр, 2010. – 296 с.
9. Орехова Т. В. Менеджмент инвестиционных проектов великого промышленного комплекса: дис. ... кандидата экон. наук: 08.06.02 / Орехова Тетяна Вікторівна. – Донецьк, 1999. – 180 с.
10. Филиппов А. В. Концепция гибкой системы управления инвестиционной деятельностью крупного промышленного комплекса / А. В. Филиппов, О. Н. Пономаренко // Вісник Донецького університету (Серія В: Економіка і право). – Донецьк. – 1999. – № 2. – С. 128–132.
11. Максименко І. О. Стратегія управління економічним розвитком підприємства: сутність та вибір пріоритетних напрямів впливу [Електронний ресурс] / І. О. Максименко // Ефективна економіка. – 2010. – № 1. – Режим доступу до журн.: <http://www.economy.nauka.com.ua>.
12. Амоша А. И. Феномен надфирмы в угольном машиностроении / А. И. Амоша, М. В. Гордиенко // Наукові праці Донецького національного техн. ун-ту (Серія: економічна). – Донецьк: ДонНТУ, 2007. – Вип. 31-2. – С. 59.
13. Гордиенко М. В. Проблемы кластера угольного машиностроения Донбасса / М. В. Гордиенко // Економічний вісник Донбасу. – 2006. – № 2–3. – С. 36–41.
14. Галявов А. Г. Транспортная политика в системе управления крупными промышленными комплексами: дис. ... кандидата экон. наук: 08.00.05 / Галявов Асфан Галямович. – Казань, 2008. – 197 с.
15. Сілічева Н. Є. Створення кластерних систем у єврозоні «Нижній Дунай» / Н. Є. Сілічева // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць. – Одеса: Одеський державний економічний університет. – 2007. – Вип. 25. – С. 321–327.
16. Божкова В. В. Стратегічні аспекти комунікаційної політики в інноваційній діяльності промислових підприємств: монографія / В. В. Божкова. – Суми: Папірус, 2011. – 362 с.
17. Цопа Н. В. Управление развитием промышленных предприятий: методология, модели, методы / Н. В. Цопа. – Донецк-Симферополь: АРИАЛ, 2010. – 320 с.
18. Косюк В. А. Маркетингово-производственное управление в крупном промышленном комплексе / В. А. Косюк, А. Г. Ремпель // Модели управления в рыночной экономике. – Донецк, ДонГУ, 1998. – С. 145–150.
19. Утенков Ю. П. Моделирование планирования и реализации стратегии развития крупного промышленного комплекса / Ю. П. Утенков, Р. А. Руденский // Науч.-информ. журнал «Бизнес Информ». – Х: Инжсек. – 2009. – № 2 (362). – С. 84–89.
20. Нетесаний Ю. В. Промислово-фінансові групи як ефективна форма організації бізнесу / Ю. В. Нетесаний // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – Вип. № 3 (81). – С. 89–93.

References

1. Li, Chen (2014), *Centralized Industrial Order: Industrial Reform and the Rise of Centrally Controlled Big Business*, Roulage, New York, 226 p.
2. Porter, R., Teich, M. (1996), *The Industrial Revolution in National Context: Europe and the USA*, Cambridge University Press, 413 p.
3. Chandle, Alfred D. Jr., Hikino, T. (2010), *The large industrial enterprise and the dynamics of modern economic growth*, Cambridge University Press, pp. 24–58.
4. Bezbozhnyi, V. L. (2008), «The relationship of competitiveness and socio-economic security of a country in the conditions of globalization processes intensification» [Vzamozviazok konkurentospromozhnosti ta sotsialno-ekonomichnoi bezpeky krainy v umovakh intensyifikatsii hlobalizatsiinykh protsesiv], *Theoretical and applied economic issues: coll. of scientific works of Kyiv National Taras Shevchenko University, VPTS «Kyiv University»*, Kyiv, Issue 16, pp. 250–255 (ukr)

5. Sokolova, N. A., Prokhorenko, D. V. (2008), «Adoption of decisions on management of industrial production in conditions a poorly forecast the dynamics of its development» [Priniatie resheniy po upravleniyu promyshlennym proizvodstvom v usloviyakh plokho prognoziruemoi dinamiki ego razvitiya], *Bulletin of Kherson National Technical University*, No. 1 (30), pp. 76–84 (rus)
6. Semenov, A. G. (2007), *The development of strategic management in joint stock companies: monograph* [Rozvytok stratehichnoho upravlinnia v aktsionernykh tovarystvakh: monohrafiia], GU «ZIDMU», Zaporizhzhia, 520 p. (ukr)
7. Shevchenko, N. Yu. (2008), «The modeling of investment development of industrial enterprises» [Modeliuvannia investytsiinoho rozvytku promysloвого pidpriemstva], *Bulletin DDMA*, No. 3 (13), pp. 302–305 (ukr)
8. Kreydych, I. M. (2010), «The investment policy of enterprise: monograph» [Investytsiina polityka pidpriemstva: monohrafiia], DKS center, Kyiv, 296 p. (ukr)
9. Orekhova, T. V. (1999), *Management of investment projects of a large industrial complex: dissertation* [Menedzhment investytsiinykh proektiv velykoho promysloвого kompleksu dis. ... kand. econ. nauk], Donetsk, 180 p. (ukr)
10. Philippov, A. V., Ponomarenko, O. N. (1999), «The concept of a flexible system of investment management of large industrial complex» [Kontseptsiya gibkoy sistemy upravleniya investitsionnoy deyatelnosti krupnogo promyshlennogo kompleksa], *Bulletin of Donetsk University (Series V: Economy and Law)*, Donetsk, No. 2, pp. 128–132 (rus)
11. Maksymenko, I. O. (2010), «Management strategy of economic development of the enterprise: the nature and selection of priority areas of influence» [Stratehiia upravlinnia ekonomichnum rozvytkom pidpriemstva: sytnist ta vybir prioritetnykh napriamiv vplyvuuy], *Effective economy*, No. 1, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua> (ukr)
12. Amosha, A. I., Gordienko, M. V. (2007), «The phenomenon of superfirm in the coal machinebuilding» [Fenomen nadfirmy v ugolnom mashinostroenii], *Scientific papers of Donetsk National Technical University (Series: Economical)*, DonNTU, Donetsk, Issue 31-2, P. 59 (rus)
13. Gordyenko, M. V. (2006), «Problems of Donbass coal machine building cluster» [Problemy klastera ugolnogo mashinostroeniya Donbassa], *Economic Bulletin of Donbass*, No. 2–3, pp. 36–41 (rus)
14. Galyavov, A. G. (2008), *Transport policy in the management of large industrial complexes: dissertation* [Transportnaya politika v sisteme upravleniya krupnymi promyshlennymi kompleksami: dis. ... kand. econ. nauk], Kazan, 197 p. (rus)
15. Silicheva, N. Ye. (2007), «Creation of cluster systems in the Euroregion «Nyzhniy Dunai»» [Stvorennia klasternykh system u yevrozoni «Nyzhnii Dunai»], *Socio-economic research bulletin: coll. of scientific works*, Odessa State Economic University, Odessa, Issue 25, pp. 321–327 (ukr)
16. Bozhkova, V. V. (2011), *Strategic aspects of communication policy in innovation activity of industrial enterprises: monograph* [Stratehichni aspekty komunikatsiinoi polityky v innovatsiinii diialnosti promyslovykh pidpriemstv: monohrafiia], Papirus, Sumy, 362 p. (ukr)
17. Tsopa, N. V. (2010), «Management of industrial enterprises development: methodology, models, methods» [Upravleniye razvitiem promyshlennykh predpriyatiy: metodologiya, modeli, metody], ARIAL, Donetsk-Simferopol, 320 p. (rus)
18. Kosyuk, V. A., Rempel, A. G. (1998), «Marketing and production management in a large industrial complex» [Modeli upravleniya v rynochnoy ekonomike], DonGU, Donetsk, pp. 145–150 (rus)
19. Utenkov, Yu. P., Rudenskiy, R. A. (2009), «Simulation of planning and implementing the development strategy of a large industrial complex» [Modelirovanie planirovaniya i realizatsii strategii razvitiya krupnogo promyshlennogo kompleksa], *Business Inform, Inzhnek, Kharkov*, No. 2 (362), pp. 84–89 (rus)
20. Netesanyi, Y. V. (2008), «Industrial and financial groups as an effective form of business organization» [Promyslovo-finansovi hrupy yak efektyvna forma orhanizatsii biznesu], *Actual Problems of Economics*, Issue 3 (81), pp. 89–93 (ukr)

Стаття надійшла до редакції 23.02.2015.